

УДК 911.3:339.9 (574+575.1/4)

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-5\(35\)-414-427](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-5(35)-414-427)

Мамчур Ольга Ігорівна кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної і соціальної географії, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Дорошенка, 41, м. Львів, 79000, тел.: (032) 239-46-57, <https://orcid.org/0000-0003-3642-4385>

Ванда Ірина Володимирівна асистент кафедри економічної і соціальної географії, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Дорошенка, 41, м. Львів, 79000, тел.: (032) 239-46-57, <https://orcid.org/0000-0003-0320-7536>

МІСЦЕ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ У СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ: ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. У статті розглянуто позиціонування Центральної Азії у світовому господарстві у ХХІ ст., зокрема ролі макрорегіону в потоках товарів і капіталу. Інформаційною базою дослідження є статистичні матеріали та аналітичні доповіді Міжнародного валютного фонду, Світового банку, інституцій ООН Обґрунтовано головні суспільно-географічні особливості регіону (контрастність, асиметричність, динамічність, авторитаризм). Стримуючими факторами для соціально-економічного розвитку і трансформації Центральної Азії є інституційні, галузеві, соціально-економічні і макроекономічні фактори. Структура зовнішньої торгівлі Центральної Азії охарактеризована головним чином через показники експорту, його товарної і географічної структури, з увагою до останньої при розгляді диференціації за країнами. Виділено типові та специфічні риси регіону порівняно з іншими регіонами країн, що розвиваються, які мають географічне підґрунтя. Узагальнено особливості потоків товарів, інвестицій у регіоні протягом 2022 р. Економіко-географічні аспекти визначаються позицією серед інших регіонів світу, ступенем зв'язків країн із геоекономічними лідерами, географічними особливостями потоків міжнародної торгівлі та інвестицій. Невеликі розміри Центральної Азії та її країн у світі визначають вразливість регіону до зовнішніх впливів. Відзначається зростання ролі регіону внаслідок інтенсифікації внутрішньорегіональних зв'язків, що матиме як наслідок посилення позиції Центральної Азії у світовому господарстві. Політико-географічні проблеми, авторитарний стиль правління, корупція залишаються

стримуючими чинниками розвитку країн Центральної Азії, попри економічне зростання 2021–2022 рр., зумовлене провідними чинниками: пост-пандемічне відновлення та війна в Україні. Перебування у сфері впливу різних світових геополітичних гравців (США як найбільший інвестор, Китай як провідний торговельний партнер, Росія як політико-економічна сила) ускладнюють складності у зміцненні місця регіону, і зокрема Індії, у світовій економіці.

Ключові слова: світове господарство, економічна географія, регіон, асиметрія, зовнішня торгівля, прямі іноземні інвестиції, Центральна Азія.

Manchur Olga Ihorivna PhD in Geography, Associate Professor of the Department of Economic and Social Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Doroshenko St., 41, Lviv, 79000, tel.: (032) 239-46-57, <https://orcid.org/0000-0003-3642-4385>

Vanda Iryna Volodymyrivna Lecturer of the Department of Economic and Social Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Doroshenko St., 41, Lviv, 79000, tel.: (032) 239-46-57, <https://orcid.org/0000-0003-0320-7536>

THE PLACE OF CENTRAL ASIA IN THE WORLD ECONOMY: ECONOMICAL-GEOGRAPHICAL ISSUES

Abstract. The article examines the positioning of South Asia in the world economy in the twenty-first century as a place in the flows of goods and capital. The information base of the study is statistical materials and analytical reports of the International Monetary Fund, the World Bank, and the United Nations institutions. The main human-geographical features of the region (contrast, asymmetry, dynamism, authoritarianism) are substantiated. The structure of Central Asia's foreign trade is characterised mainly through exports, its commodity and geographical structure, with attention to the latter when considering differentiation by country. Typical and specific features of the region in comparison with other regions of developing countries, which have a geographical basis, are highlighted. The peculiarities of the flows of goods and investments in the region in 2022 are summarised. Economic and geographical aspects are determined by the position among other regions of the World, the degree of ties between countries and geo-economic leaders, and the geographical features of international trade and investment flows. The small size of Central Asia and its countries in the World determines the region's vulnerability to external influences. The role of Central Asia is growing due to the intensification of intra-regional ties, which will result in a stronger position of the region in the global economy. Political and geographical

problems, authoritarian rule, and corruption remain constraints on the development of Central Asian countries, despite the economic growth in 2021–2022 driven by the post-pandemic recovery and the Russia's full-scale war against Ukraine. Being in the sphere of influence of various global geopolitical players (the United States as the largest investor, China as a leading trading partner, Russia as a political and economic power) complicates the difficulties in strengthening the region's place, and India in particular, in the global economy.

Keywords: world economy, Economical Geography, region, asymmetry, foreign trade, foreign direct investments, Central Asia.

Постановка проблеми. Економіко-географічні особливості розвитку макрорегіонів світу є ключовим аспектом регіональних і глобальних досліджень економічної сфери на сучасному етапі розвитку суспільства. Новітній етап розвитку суспільства (останні 30 років) на економічній і політичній карті світу збігається у часі з трансформацією усіх сфер – політичної, соціальної, демографічної. Серед динамічних регіонів вартує уваги дослідників із економічної географії та економіки Центральна Азія. Особливої уваги науковців заслуговує місце макрорегіону регіону в світовому господарстві. Процеси змін породжують глобальні, макрорегіональні, регіональні виклики, такі як пандемія COVID-19, розширення ЄС та повномасштабна агресія Росії проти України, відображають оновлення парадигм світового розвитку. Економіко-географічні особливості розвитку країн Центральної Азії є цікавим об'єктом дослідження з позиції гео економічних зв'язків з Україною. Реалізація національних інтересів України, її позиціонування у світовій економіці визначається сучасними особливостями глобалізації (т. зв. «Глобалізації 3.0»): формування нових центрів економічного впливу, влади, зростання суб'єктності регіонів і субрегіонів як акторів глобалізації [1], низка з яких актуалізують потребу регіональних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Країни Центральної Азії привертають увагу в першу чергу дослідників у сфері географії, економіки, політології, міжнародних відносин, оскільки, з однієї сторони, як транзитивні країни є «майданчиком» для спостереження перебігу суспільно-політичної трансформації, з іншого боку, попри тенденцію демократизації, країни регіону часто визначаються як авторитарні за формою правління [2; 3]. Така політико-географічна особливість доповнюється унікальністю геополітичного положення: регіон межує з країнами-глобальними акторами Росією і Китаєм, країнами – регіональними лідерами Туреччиною і Іраном. Геополітичні й безпекові аспекти – провідні у дослідженнях Центральної Азії українськими

науковцями у XXI ст. – залишаються актуальними і в найновіших публікаціях [4; 5]. Переважно політичний дискурс притаманний також ґрунтовним аналітичним доповідям міжнародних організацій, що присвячені регіональному просторовому рівню [3; 6; 7]. Суспільно-географічні дослідження регіону представлені у публікаціях навчального змісту для вищої школи, з-поміж академічних відзначимо напрацювання про регіон у контексті зв'язків з Україною [8].

Мета статті – висвітлення суспільно-географічних особливостей позиціонування Центральної Азії у світовому господарстві через економічні показники ВВП, зовнішньої торгівлі та іноземних інвестицій у XXI ст. з особливою увагою до сучасних змін.

Методика дослідження. Економіко-географічні особливості регіону характеризуються аналізом економічної сфери у зв'язку іншими сферами суспільства – демографічною, соціальною, політичною, висвітленням економіко-географічного і геополітичного положення, поряд з іншими суспільно-географічними чинників розвитку регіону, виявлення тенденцій економічної глобалізації й внутрішньої інтеграції в регіоні, аналіз тенденцій зовнішньоторговельної та інвестиційної діяльності.

Традиційно місце регіону в світовому господарстві визначають за допомогою аналізу міжнародного поділу праці, географічних особливостей зовнішньоторговельної діяльності та інвестування. Важливим є використання порівняльно-географічного і статистичного методів. Застосована методика, яка ґрунтується на теоретико-методичних напрацюваннях глобалістики та регіоналістики Львівської суспільно-географічної школи [9], апробована на матеріалах регіону Південна Азія [10].

При характеристиці структури експорту та імпорту товарів регіону і країн використано середні значення показників за 2019–2020 рр., для згладжування щорічних коливань, особливо 2020 р. (впливу пандемії COVID-19). Характеристика місця Центральної Азії у світовому господарстві виконана на статистичній основі бази даних та аналітичних матеріалів міжнародних організацій: Світового банку [3; 6; 11], Міжнародного валютного фонду [7], Конференції ООН з торгівлі та розвитку [12–14], Програми розвитку ООН [16].

Виклад основного матеріалу. Центральна Азія – регіон світу у складі п'яти країн (Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан), який розташований у центральній частині Євразії, межує з Росією, Південно-Західною, Південною і Східною Азією і не має виходу до Світового океану. Регіон є один з найменших за потенціалом у світі (0,3 %ВВП, 1,0 % населення, 3,0 % території), проте він динамічно зростає (у XXI ст. населення

збільшилось в 1,4 рази, ВВП – у 7,5 рази, вхідні ППІ – у 17,2 рази, зовнішня торгівля товарами – у 6 разів, ВВП за ПКС на особу зросло у три рази). Період 2007–2011 рр. є найдинамічнішим відрізком зростання ваги Центральної Азії у світовому господарстві (рис. 1).

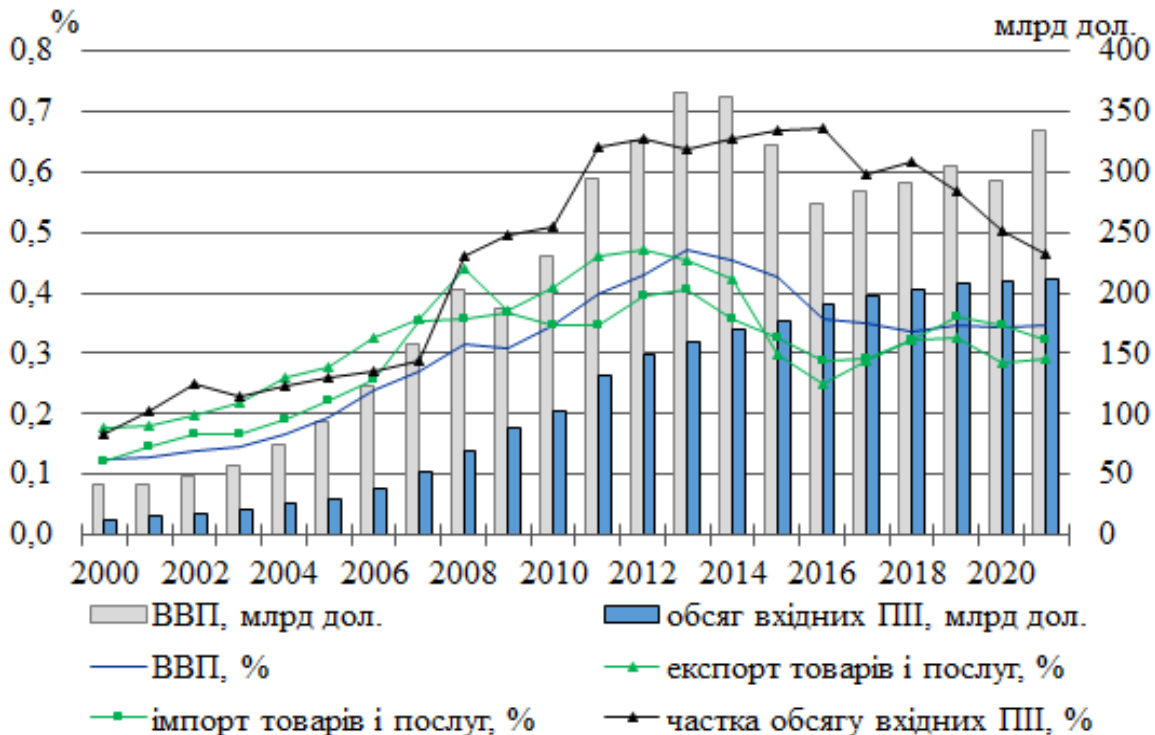

Рис. 1. Динаміка обсягу ВВП і вхідних ППІ, частки ВВП, потоків товарів і ППІ Центральної Азії у світі, 2000–2021
Джерело: побудовано автором за даними [11; 12]

Усі країни макрорегіону мають загалом схожі тенденції суспільного розвитку. Найчастіше у системах класифікації їх відносять до пострадянських країн, або до країн, що розвиваються (раніше вони визначалися як країни перехідної економіки). Попри відносно невеликі розміри, Центральна Азія є гетерогенним регіоном (табл. 1). Лідерні позиції за рівнем економічного розвитку та індексом людського розвитку має Казахстан (ВВП за ПКС на особу у 2,3 рази перевищує середній показник регіону), Киргизстан і Таджикистан є країнами-аутсайдерами.

Відзначимо також асиметричність: на Казахстан припадає 2/3 площі, 60 % ВВП, понад 70 % нагромаджених прямих іноземних інвестицій (ППІ), 81% експорту і 56% імпорту товарів і послуг).

Таблиця 1

**Головні соціально-економічні показники країн
 Центральної Азії, 2021**

Країни	Площа, тис. км ²	Населення, млн осіб	ВВП, млрд дол. США	ВВП на особу, за ПКС, дол. США / особу	Індекс людського розвитку
Центральна Азія	4001,9	78,0	328,7	13 033	-
Казахстан	2 724,9	19,2	197,1	29 943	0,811
Киргизстан	198,5	6,8	8,5	4 566	0,692
Таджикистан	143,1	10,0	8,7	4 548	0,685
Туркменістан	488,0	6,4	45,2	13 021	0,745
Узбекистан	447,4	35,6	69,2	7 917	0,727

Джерело: укладено автором за [11; 15]

Незважаючи на динамічне зростання, існує низка системних проблем, які є стримуючими факторами для соціально-економічного розвитку країн Центральної Азії [17, с. 39]. Економічний бум, пов'язаний зі зростанням цін на сировинні товари, не був використаний сповна. Експорт сировинних товарів і грошові перекази трудових мігрантів все ще відіграють непропорційно велику роль в економіці країн.

Серед інших важливих проблем – якість інституційного середовища, нерозвиненість регіональних транспортних мереж, відсутність координації в управлінні водно-енергетичного комплексу, низький рівень розвитку фінансового сектору, соціальні проблеми, макроекономічні ризики, недостатній рівень гармонізації регіональних торговельно-економічних відносин. Усунення структурних обмежень розвитку залишається викликом для країн.

Виділяють виклики зростання Центральної Азії, що мають географічну основу, та відповідні їх точки зростання для подолання негативного впливу [17, с. 79]: 1) відсутність виходу до моря (надмірні транспортні витрати, стримування зростання зовнішньої торгівлі) → розвиток транзитного транспортного потенціалу, створення Євразійської транспортної мережі; 2) ресурсозалежність і низький рівень фінансового розвитку (коливання зростання ВВП, стримане зростання доходів населення) → залучення приватних інвестицій, диверсифікація виробництва й експорту, розширення спектру фінансових послуг; 3) відсутність координації у водно-енергетичному комплексі (економічні втрати, зростання дефіциту води) → скоординований розвиток водно-енергетичного та енергетичного комплексу; 4) зміна клімату і шкода довкіллю (підвищення температури, забруднення) → “зелена” трансформація економіки.

Подібно до інших регіонів, зокрема Латинської Америки і Карибських країн [9], Південної Азії [10], регіональна економічна співпраця трактується як засіб формування регіону та його інтеграції у світове господарство. Відзначимо роль Спеціальної програми ООН для економік Центральної Азії (СПЕКА,

СПЕСА) (1998), створеної з такою метою. Країнами-учасницями Програми є Афганістан, Азербайджан, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан та Узбекистан. Особливості географічного положення регіону відображені інституційно: СПЕКА підтримується Європейською економічною комісією ООН (ЄЕК ООН) та Економічною і соціальною комісією ООН для Азії та Тихого океану (ЕСКАТО). Заходи у рамках Програми спрямовані на послаблення політики ізоляції регіону, яка загалом притаманна країнам Центральної Азії.

Пріоритетом у зміцненні позицій у світовому господарстві залишається співпраця з Світовою організацією торгівлі (СОТ) – інституцією, яка значною мірою визначає функціонування світового господарства і світового ринку. Для Туркменістану і Узбекистану вступ до СОТ залишається пріоритетним питанням. Диверсифіковані торговельні зв'язки можуть допомогти підвищити стабільність у разі зовнішніх економічних потрясінь, сприяти досягненню “Цілей сталого розвитку” (ООН).

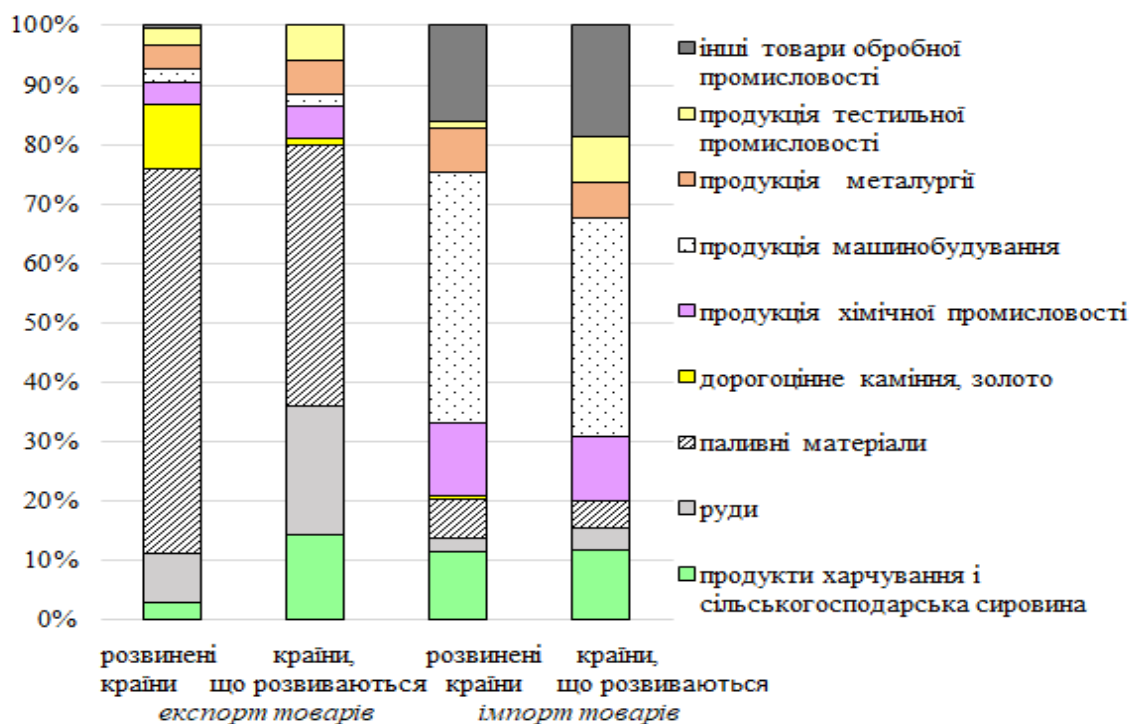

Рис. 2. Відмінності товарної структури експорту Центральної Азії, %, 2019–2021 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [12]

Місце Центральної Азії у світовому господарстві проаналізуємо через призму зовнішньо-економічних (зокрема, експортних, які відображають активну сторону балансу) та інвестиційних потоків. Товарна структура зовнішньоторговельних зв'язків відображає її географічний потенціал та кон'юнктуру світового ринку.

Структура експорту та імпорту товарів Центральної Азії є типовою для регіону країн, що розвиваються: у експорті переважають первинні продукти, продукція ресурсних і низькотехнологічних, у імпорті – середньо- і високотехнологічних виробництв [9]. Товарна структура експорту відрізняється за напрямками до розвинених країн і країн, що розвиваються, тоді як структура імпорту товарів суттєво не відрізняється за напрямками (рис. 2).

Провідною товарною експортною групою Центральної Азії є паливні матеріали (64,6 % вартості експорту у розвинені країни, 44,0 % експорту в країни, що розвиваються) (за типологією МВФ Казахстан і Туркменістан – країни-експортери нафти, решта країн – країни що розвиваються з низькими доходами). У експорті товарів в країни, що розвиваються, 1/5 вартості припадає на руди, 1/6 – продукти харчування і сільськогосподарська сировина (головно – зернові із Казахстану). Одна десята частина вартості експорту в розвинені країни припадає на золото.

Товарна структура імпорту відображає залежність регіону від постачання продовольства (11,7% вартості) та засобів виробництва (продукція машинобудування складає 42,0 % імпорту з розвинених країн і 36,9 % з країн, що розвиваються, головно Китаю; продукція хімічної промисловості – 12,3 % та 10,9 % відповідно). Посушливі природні умови у регіоні разом з низьким рівнем добробуту у країнах (крім Казахстану) зумовлюють проблему продовольчої безпеки: у стані помірної та серйозної продовольчої безпеки проживає 1/3 населення Центральної Азії [13].

Таблиця 2

Географічна структура експорту товарів країн Південної Азії, %

Групи країн	Казахстан	Киргизстан	Таджикистан	Туркменістан	Узбекистан
Країни, що розвиваються	36,5	32,3	68,8	60,9	53,2
Розвинені країни	63,5	67,7	31,2	39,1	46,8
П'ять країн – найбільших партнерів з експорту товарів					
1	Китай 18,8	Велика Британія 45,3	Туреччина 15,5	Китай 38,8	Китай 19,1
2	Італія 14,9	Росія 14,7	Казахстан 14,4	Україна 35,9	Швейцарія 16,8
3	Росія 10,4	Казахстан 14,0	Китай 10,2	Туреччина 7,6	Росія 14,4
4	Нідерланди 6,9	Узбекистан 7,5	Гонгконг (Китай) 8,7	Іран 2,7	Велика Британія 11,8
5	Узбекистан 4,5	Туреччина 4,5	Швейцарія 7,1	Грузія 2,2	Туреччина 9,8

Джерело: укладено автором за [12; 13]

Головними торговельними партнерами регіону загалом є розвинені країни світу, в які спрямовується 57,4 % експорту товарів і з яких надходить 62,0 % імпортованих товарів (табл. 2). Країни Центральної Азії диверсифіковані за географічною структурою експорту товарів. У Казахстані і Киргизстані 2/3 експорту товарів припадає на розвинені країни; у Таджикистані і Туркменістані – на країни, що розвиваються; Узбекистан має незначне переважання обсягу експорту в країни, що розвиваються.

Найбільшим експортним партнером регіону є Китай (20,6%), також Італія (10,3%), Росія (9,8%). Протягом останнього десятиріччя посилюється регіональна інтеграція країн макрорегіону. Частка внутрішньорегіонального експорту поступово зростала з 4,0 % в 2011 р. до 7,3 % в 2019 р. Обмеження у час пандемії COVID-19 зумовили зменшення інтенсивності світової торгівлі. У 2020 р. регіон скоротив обсяг експорту товарів і послуг (на 21,0 %) та імпорту (на 14,0 %), водночас частка внутрішньорегіонального експорту зросла на 1,5 %. Попри такий кількісний розподіл, динаміку економіки регіону та місце його у світовому господарстві розглядають найчастіше у зв'язку з відносинами з Росією.

Позиції регіону в світовому господарстві безперечно зазнали змін у 2022 р. Експерти МВФ і Світового Банку відзначають зростання економіки країн Центральної Азії, зумовлене провідним впливом двох факторів: відновлення після пандемії (зокрема, обсяги зовнішньої торгівлі повернулися на рівень 2019 р., зростання внутрішньорегіональної торгівлі, відновлення туризму) та наслідки війни в Україні (зміни світових цін на сировину, великий приплив доходів, капіталу та мігрантів із Росії) [7, с. 9; 3, с. 6].

Впровадження санкцій, адаптація до змін торгових шляхів та інших матеріально-технічних проблем з початком повномасштабної війни в Україні сприяли збільшенню торгівлі регіону з Росією. Дані про двосторонню торгівлю 2022 р. показують, що частка торгівлі з Росією зросла в Таджикистані та, Узбекистані, тоді як у зовнішній торгівлі Казахстану і Киргизстану збільшилася частка торгівлі з ЄС [7, с. 11]. Санкції дестабілізували традиційні торговельні (залізничні) маршрути між Китаєм і ЄС; ізоляція Росії зумовила зростання транзитної торгівлі (реекспорту), особливо у Киргизстані. Китай і далі зацікавлений у розвитку своєї панконтинентальної ініціативи “Один пояс – один шлях” і адаптує цю програму до сучасних викликів, все більше залучаючи до неї Казахстан.

Прогнозується сповільнення економічного зростання країн Центральної Азії у 2023 р. внаслідок спаду російської економіки, перебоїв в ланцюгах постачання, зменшення грошових переказів з-за кордону. Економічна кон'юнктура окреслена як “короткотермінові вигоди при довготривалих ризиках” [7, с. 9]. Жорстка монетарна і фіскальна політика в Центральній Азії

на тлі складних глобальних фінансових умов вимагає прискорення структурних реформ, що сприятимуть потенційному зростанню та підвищенню стійкості економіки.

Динаміка потоків ПІІ відображає місце Центральної Азії у світовій економічній системі. Як для регіону країн, що розвиваються, притаманне переважання обсягу вхідних ПІІ над вихідними. Останні п'ять років обсяг вхідних ПІІ коливається у межах 6,2–8,8 млрд дол., вихідних – -2,6–1,5 млрд дол. Обсяг нагромаджених вхідних ПІІ у XXI ст. зростав щороку, від 15,5 млрд дол. до 211,4,7 млрд дол. Нагромаджені вхідні ПІІ зросли у XXI ст. з 222 дол. / особу до 2 803 дол. на особу (у світі – з 1291 до 5 790 дол./особу).

Протягом останніх п'яти років притік ПІІ у регіон призупинився. Відзначимо зменшення концентрації вхідних ПІІ серед країн Центральної Азії: частка Казахстану зменшилася з 86 % у 2005–2006 рр. до 72 % у 2021 р., натомість зросла частка Туркменістану (з 7 до 18 %). На Киргизстан і Таджикистан припадає менше 2% обсягу вхідних ПІІ регіону.

Незначне зростання вхідних ПІІ у регіон формується різноспрямованими змінами. Наприклад, у 2021 р. потоки ПІІ до Казахстану, найбільшого реципієнта в Центральній Азії, скоротилися на 14 %, причому головно за рахунок галузей експортної спеціалізації – видобувної промисловості, транспорту [14]. У 2022 р. чистий приплив прямих іноземних інвестицій зріс у регіоні на 1 відсотковий пункт ВВП з 2021 р., більш ніж компенсувавши відтік портфельних інвестицій [7, с. 8].

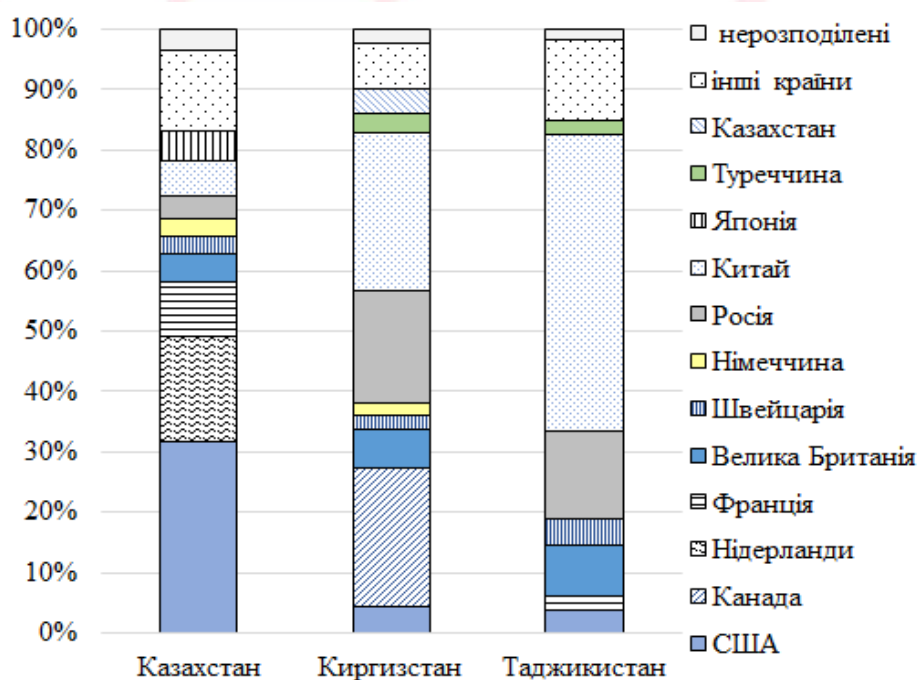

Рис. 3. Структура нагромаджених ПІІ країн Центральної Азії, %, 2020
Джерело: побудовано автором за даними [14]

Розподіл вхідних ПІІ за країнами-донорами дуже відрізняється (рис. 3). Туркменістан та Узбекистан, попри досить значні обсяги нагромаджених ПІІ (36,0 і 9,0 млрд дол. відповідно), не подають даних ЮНКТАД щодо географічної структури ПІІ. Найбільшими інвесторами Казахстану є США (47,7 млрд дол., або 31,8 %), Нідерланди (47,7 млрд дол., або 31,8 %), Франція (13,4 млрд дол., або 9,0 %). Найбільшими за обсягами інвесторами є розвинені країни, хоча Китай є відносним лідером вкладених ПІІ у економіку Таджикистану (49,2 %) і Киргизстану (26,0 %). Росія є другою за вагою у ПІІ країною для Таджикистану (14,5 %), третьою – для Киргизстану (18,6 %, після Канади, 22,9 %).

Місце країн Центральної Азії на світовому ринку інвестицій диференційоване [16]. Країни Центральної Азії, попри слабкі політико-географічні і геополітичні сторони, активно залучені до реалізації цілей сталого розвитку, адаптації та відповідей на виклики змін клімату [14]. Серед тих, що реалізуються, перспективних у майбутньому напрямків іноземного інвестування відзначимо розвиток сонячної енергетики в Узбекистані, гідроенергетика, енергоефективність, зменшення викидів метану, розвиток гірських територій у Киргизстані [16]. Недостатня відкритість деяких країн, їхня віддаленість від основних економічних центрів та відсутність виходу до Світового океану продовжують впливати на сприйняття регіону міжнародними інвесторами. Сировинний сектор залишається найпривабливішим для іноземних інвестицій. Як міжнародні організації, так і країни Центральної Азії надають найбільшої ваги зростанню зовнішньої торгівлі, поліпшенню інвестиційних умов і прискоренню “зеленої” і цифрової трансформації економіки, в тому числі за допомогою регіонального економічного співробітництва.

Висновки. Відносно невеликі розміри регіону, його країн визначають вразливість до зовнішніх впливів. Попри стримані економічні прогнози, регіону притаманна динамічність із тенденціями до економічного зростання. На світовому ринку товарів Центральна Азія зберігає сировинну спеціалізацію. Товарна структура експорту вирізняється за напрямками – до розвинених країн і країни, що розвиваються, а структура імпорту товарів такої різниці не має. Досі пріоритетним залишається вступ до СОТ Туркменістану і Узбекистану. У 2022 р. посилилися зв'язки з Росією (особливо за рахунок реекспорту підсанкційних товарів). Хоча Південна Азія представлена у звітах міжнародних організацій як окремий суб'єкт макрорегіоналізації світу (для практичних потреб), де-факто вона залишається “перехідною зоною” Росії (за підходом де Блій, П. Муллер) [2], чий політичний вплив зумовлює зростання і економічних зв'язків. Вагомою особливістю розвитку економіки країн є поєднання ролі різних гео економічних гравців у регіоні: США як найбільшого

інвестора, Китаю як найбільшого імпортера центральноазійських товарів, та Росії як найбільшого партнера за реальними економічними зв'язками та впливом. Політичні чинники (корупція, стиль правління) залишаються стримуючими чинниками посилення позицій регіону в світовому господарстві. Центральна Азія має важливе, хоч і не ключове, регіональне положення в Азії і потребує посилення свого глобального економіко-географічного і гео економічного положення.

Література:

1. Тридцять років Незалежності України: соціально-економічні підсумки та стратегічні візії майбутнього: аналіт. доп. [Електронний ресурс] / [Я. А. Жаліло, Я. Б. Базилук, О. О. Коломієць та ін.]; (за наук. ред. д-ра екон. наук. Я. А. Жаліла). Київ: НІСД, 2021. 324 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-01/analit_dop_30rokiv.pdf.
2. Блій Г. де, Муллер П., Шаблій О. Географія: світи, регіони, концепти: пер. з англ. Київ: Либідь, 2004. 740 с.
3. War in the Region. Europe and Central Asia Economic Update [Електронний ресурс] / World Bank. Washington, 2022. 118 p. URL: <http://hdl.handle.net/10986/37268>.
4. Микитчук Н. М. Країни Центральної Азії: участь в міжнародних організаціях, проблеми систем колективної безпеки та регіональної інтеграції [Електронний ресурс] // Регіональні студії. 2022. №28. С. 103–107. URL: http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/28/28_2022.pdf#page=103.
5. Парфіненко А. Ю. Центральна Азія як геостратегічний регіон у сучасному геополітичному протистоянні [Електронний ресурс] // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2022. Вип. 15. С. 24–36. URL: <https://periodicals.karazin.ua/irtb/article/view/20837/19572>.
6. Izvorski I., Lokshin M. M., Roseman Norfleet J. R., Singer, D., Torre I. (2023). Europe and Central Asia Economic Update, Spring 2023: Weak Growth, High Inflation, and a Cost-of-Living Crisis [Електронний ресурс] / World Bank. Washington, 2023. 122 p. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/39617>.
7. Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia [Електронний ресурс] / International Monetary Fund. Washington, 2023. 45 p. URL: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/REO/MCD-CCA/2023/April/English/text.ashx>.
8. Моргацький В. Україна і держави Центральної Азії в нових геополітичних реаліях: гео економічний і геостратегічний аспекти [Електронний ресурс] // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. 2017. № 3(68) / 4(69). С. 180–187. URL: http://visnyk-geo.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2018/02/68-69_-37.pdf
9. Книш М. Суспільна географія країн, що розвиваються: проблеми теорії, методології та методики: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. 276 с.
10. Мамчур О., Ванда І. Місце Південної Азії у світовому господарстві: суспільно-географічні, гео економічні, геополітичні аспекти // Часопис соціально-економічної географії. 2022. Вип. 32. С. 110–119.
11. World Bank Open Data: таблиці [Електронний ресурс] / World Bank, 2022. URL: <https://data.worldbank.org/indicator>.

12. UNCTADStat Data Center: таблиці [Електронний ресурс] / UNCTAD, 2022. URL: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>.
13. Country profiles: basic snapshots. [Електронний ресурс] / UNCTAD, 2022. URL: <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/en-GB/index.html>.
14. World Investment Report 2021: Investing in sustainable recovery [Електронний ресурс] / UNCTAD, 2021. Geneva, 2021. 280 p. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2021_en.pdf.
15. Human Development Report 2021/2022: Uncertain Times, Unsettled Lives: Shaping our Future in a Transforming World [Електронний ресурс] / UNDP. New York, 2022. 320 p. URL: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2021-22>
16. Investment Climate Statements 2022: Countries [Електронний ресурс] / US Department of State, 2023. URL: <https://www.state.gov/reports/2022-investment-climate-statements>.
17. The Economy of Central Asia: A Fresh Perspective [Електронний ресурс] / Eurasian Development Bank. Almaty, Bishkek, Moscow, 2022. 98 p. URL: https://eabr.org/bitrix/redirect.php?event1=All+publications+%E2%80%93+Eurasian+Development+Bank&event2=Report&event3=download&goto=%2Fupload%2Fiblock%2F1fe%2FEDB_2022_Report-3_The-Economy-of-CA_eng.pdf.

References:

1. Zhalilo, Ja. A. (Ed.) (2021). Trydciat rokiv Nezalezhnosti Ukrainy: social'no-ekonomichni pidsumky ta stratehichni vizii majbutnyoho: analitychna dopovid [*Thirty years of Independence of Ukraine: socio-economic results and strategic visions of the future: analytical report*]. Kyiv: NISD. 324 p. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-01/analit_dop_30rokiv.pdf. [in Ukrainian].
2. Blij, H. de, Muller, P., Shabliy O. (2004). Heohrafia: svity, rehiony, koncepty [*Geography: Realms, Regions, and Concepts*]. Kyiv: Lybid. 740 p. [in Ukrainian].
3. World Bank (2022). War in the Region. Europe and Central Asia Economic Update. Washington. 118 p. *worldbank.org*. Retrieved from <http://hdl.handle.net/10986/37268>.
4. Mykytchuk, N. M. (2022). Krainy Centralnoi Azii: uchast v mizhnarodnykh organizaciah, problem kolektyvnoi bezpeky ta rehionalnoi integracii [Central Asian countries: participation in international organizations, problems of collective security systems and regional integration]. *Regionalni studii – Regional studies*, 28, 103–107. Retrieved from http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/28/28_2022.pdf#page=103. [in Ukrainian].
5. Parfinenko, A. Yu. (2022). Centralna Azia yak heostratehichnyy rehion u suchasnomu heopolitychnomu protystoyanni [Central Asia as a geostrategic region in the modern geopolitical confrontation]. *Visnyk Kharkivskogo nacionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seria "Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm" – The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "International Relations. Economics. Country Studies. Tourism"*, 15, 24–36. Retrieved from <https://periodicals.karazin.ua/irtb/article/view/20837/19572>. [in Ukrainian].
6. Izvorski, I., Lokshin, M. M., Roseman Norfleet, J. R., Singer, D., Torre, I. (2023). Europe and Central Asia Economic Update, Spring 2023: Weak Growth, High Inflation, and a Cost-of-Living Crisis. Washington. 122 p. *worldbank.org*. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/39617>.
7. International Monetary Fund (2023). Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia. Washington. 45 p. *imf.org*. Retrieved from <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/REO/MCD-CCA/2023/April/English/text.ashx>.

8. Morgatsky, V. (2017). Ukraina i derzhavy Centralnoi Azii v novych heopolitychnykh realiakh: heoekonomichnyy i heostratehichnyy aspekty [Ukraine and the states of Central Asia in new geopolitical realities: geo-economic and geo-strategic aspects]. *Visnyk Kyivskoho nacionalnoho universytetu imeni Tarasa shevchenka. Heohrafia – Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Geography*, 3(68) / 4(69), 180–187. Retrieved from http://visnyk-geo.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2018/02/68-69_-37.pdf. [in Ukrainian].

9. Knysh, M. (2019). Suspilna heohrafia krayin, shcho rozvyvayutsia: problem teorii, metodologiyi ta metodyky: monografia [*Human geography of developing countries: problems of theory, methodology and methodics: monograph*]. Lviv: Publishing center of Ivan Franko LNU. 276 p. [in Ukrainian].

10. Mamchur, O. & Vanda, I. (2022). Misce Pivdennoi Azii u svitovomu hospodarstvi: suspilno-heohrafichni, heoekonomichni, heopolitychni aspekty [The place of South Asia in the world economy: human-geographical, geo-economic and geopolitical aspects]. *Chasopys socialno-ekonomichnoi heohrafii – Human geography journal*, 32, 110–119. [in Ukrainian].

11. World Bank (2022a). World Bank Open Data: tables. *worldbank.org*. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator>.

12. UNCTAD (2022). UNCTADStat Data Center: tables. *unctad.org*. Retrieved from <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>.

13. UNCTAD (2022). Country profiles: basic snapshots. *unctad.org*. Retrieved from <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/en-GB/index.html>.

14. UNCTAD (2021). World Investment Report 2021: Investing in sustainable recovery. Geneva, 2021. 280 p. *unctad.org*. Retrieved from https://unctad.org/system/files/official-document/wir2021_en.pdf.

15. UNDP (2022). Human Development Report 2021/2022: Uncertain Times, Unsettled Lives: Shaping our Future in a Transforming World. New York. 320 p. *undp.org*. Retrieved from <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2021-22>

16. US Department of State (2023). Investment Climate Statements 2022: Countries. *state.gov*. Retrieved from <https://www.state.gov/reports/2022-investment-climate-statements>.

17. Eurasian Development Bank (2022). The Economy of Central Asia: A Fresh Perspective. Almaty, Bishkek, Moscow. 98 p. *eabr.org*. Retrieved from https://eabr.org/bitrix/redirect.php?event1=All+publications+%E2%80%93+Eurasian+Development+Bank&event2=Report&event3=download&goto=%2Fupload%2Fblock%2F1fe%2FEDB_2022_Report-3_The-Economy-of-CA_eng.pdf